

СА СПАДЧЫНЫ ПРОДКАЎ — У БУДУЧЫНЮ

*“Скарынаўскія юбілей”: ад першага да апошняга
Скарынаўскія дні ў Полацку*

Крыніца: *Скарынаўскія традыцыі: гісторыя і сучаснасць* : зборнік навуковых артыкулаў : у 2 ч. / рэдкалегія : А. М. Ермакова (галюны рэактар) [і інш.] ; Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2015. – Ч. 1. – С. 35–41.

У 2017 г. наша краіна будзе адзначаць вялікую дату – 500-годдзе беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання. Гэты юбілей, безумоўна, звязаны з дзейнасцю славутага Францыска Скарыны. Выдатны дзеяч беларускай культуры эпохі Адраджэння здолеў праявіць сябе як першадрукар, выдавец, рэдактар і перакладчык біблейскіх зводаў, аўтар арыгінальных прамоў і каментарыяў да кніг Святога Пісання і іншых выданняў, які ўнёс неацэнны ўклад у многія сферы мастацкай і навуковай творчасці. У яго дзейнасці ярка адбіліся гуманістычныя, асветніцкія і дэмакратычныя тэндэнцыі, павевы еўрапейскага Адраджэння, культурныя сувязі з Расіяй, Украінай і іншымі краінамі. Францыск Скарына, які стаяў ля вытокаў нацыянальнай беларускай культуры, з’яўляецца яе сімвалам.

Веліч асобы Ф. Скарыны бачылі многія нашы папярэднікі, таму святкаванне юбілеяў беларускага кнігадрукавання ўжо мае сваю гісторыю. У прыватнасці кіраўнікі яшчэ зусім маладой Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі ў свой час прынялі рашэнне аб святкаванні на самым высокім дзяржаўным узроўні 400-гадовага юбілею беларускага кнігадрукавання. У 1925 г. прайшлі шматлікія мерапрыемствы ў розных гарадах Беларусі, прычым іх статус быў настолькі высокім, што нават святкаванне сямігоддзя Кастрычніцкай рэвалюцыі прайшло ў рамках юбілею айчыннага кнігадрукавання. За адпраўную кропку для святкавання юбілею быў абраны 1525 г. – калі выйшла першае дакладна датаванае выданне на беларускіх этнічных землях – “Апостал” Ф. Скарыны. Адзначаць юбілей у 1917 г. – праз 400 гадоў пасля выхаду першы пажыткі выданняў Ф. Скарыны – не дазвалялі падзеі Першай сусветнай вайны і рускіх рэвалюцый, а пра час выхаду “Малой падарожнай кніжкі” ў тую гаду дакладных звестак не было і нават лічылася, што яна выйшла пазней, чым “Апостал” [10].

Таму менавіта ў 1925 г. адбыліся асноўныя святочныя мерапрыемствы. Да гэтага юбілею былі прымеркаваны два фундаментальныя выданні па гісторыі беларускай кнігі, якія з’яўляюцца пераўзыходнымі дагэтуль. Першае з іх было падрыхтавана па даручэнні Савета Народных Камісараў БССР Інстытутам беларускай культуры і выйшла ў 1926 г. пад назвай “Чатырохсотлецце беларускага друку” [16] і ўключала шэраг вельмі глыбокіх даследаванняў па гісторыі беларускага кнігадрукавання ў кантэксце айчынай і агульнаеўрапейскай культуры. Другое выданне пабачыла свет у тым жа годзе ў Коўне (Каўнасе) пад назвай “Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі” [7] (нядаўна перавыдадзена факсімільна [8]). Гэта сапраўды фундаментальнае выданне сабрала ў сабе звесткі пра большасць вядомых на той час помнікаў беларускага пісьменства, напісаных кірылічным алфавітам у XI–XVIII стст.

Вельмі пышна і пафасна адзначаўся таксама юбілей 450-годдзя беларускага кнігадрукавання ў 1967 г. Вялікія святочныя мерапрыемствы прайшлі ў Мінску (найперш, у Акадэміі навук БССР) і ў Полацку.

Праведзенае ў 1989–1991 гг. святкаванне 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны стала выключнай падзеяй у культурным жыцці Беларусі, надало моцы штуршок яго далейшаму развіццю. Тады былі праведзены шматлікія канферэнцыі, выйшлі з друку шматлікія навуковыя і папулярныя працы [2; 3; 4; 6; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 17], факсімільна перавыдадзены пажыткі выданняў Ф. Скарыны [1], былі ўсталяваны помнікі і мемарыяльныя шыльды, праведзены сотні мерапрыемстваў ва ўсіх кутках Беларусі і за мяжою. Можна выказаць меркаванне, што дзякуючы таму юбілею Беларусь (тады яшчэ БССР) здолела паўнацэнна і шырока заявіць пра сябе як краіну з развітой культурай, чым абгрунтавала права краінай звацца (яшчэ не маючы на той час уласнай міжнароднай палітыкі).

У сувязі з выключнай значнасцю спадчыны беларускага першадрукара для айчынай, агульнаславянскай і ў цэлым еўрапейскай культуры выглядае мэтазгоднай распрацоўка комплекснай праграмы мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і святкаванні ў 2017 г. паўтысячагадовага юбілею беларускага кнігадрукавання. Гэта праграма павінна ўключыць цэлы шэраг навуковых, мастацкіх, адукацыйных і асветніцкіх мерапрыемстваў і мець пашырэнне не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі.

Найбольш значныя мерапрыемствы павінны быць рэалізаваны на міжнародным узроўні. Да іх трэба аднесці падрыхтоўку і ўключэнне святочных мерапрыемстваў у календар памятных дат ЮНЭСКО і магчымае аб’яўленне 2017 г. годам Францыска Скарыны. Работа ў гэтым напрамку адбываецца ўжо сёння.

Міжнародны характар мае таксама праца па папулярызацыі спадчыны Ф. Скарыны шляхам яе вяртання на Радзіму першадрукара. Як вядома, толькі нязначная частка яго выданняў (калекцыя з 10 адзінак) сёння захоўваецца ў нашай краіне. У той час як вынікі навуковай і даследчай працы паказваюць,

што ў свеце захавалася не менш чым 430 друкаваных асобнікаў і каля 40 рукапісных спісаў з кніг Ф. Скарыны.

У гэтым кантэксце вялікае значэнне мае справа пошуку і, пры магчымасці, вяртання кніжнай спадчыны пачынальнікаў беларускага кнігадрукавання ў дзяржаўныя бібліятэчныя зборы нашай краіны. Праца ў гэтым напрамку вядзецца ўжо даволі даўно. Так, у межах гэтай дзейнасці Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі быў набыты шэраг рэдкіх і каштоўных кніг. Сярод іх: усе першыя выданні знакамітай працы Казіміра Семяновіча “Вялікае мастацтва артылеры” (1650, 1651, 1676, 1729 гг.), старажытны беларускі “Псалтыр” (Вільня, 1782), “Жыццё святых” Дзмітрыя Растоўскага з самай старажытнай графічнай выявай Магілёва (Магілёў, 1702), унікальная калекцыя старажытных беларускіх карт і інш. Найбольш дарагія выданні набыты пры фінансавай падтрымцы беларускіх і замежных устаноў і арганізацый (у т.л. дзяржаўных – як Фонд Прэзідэнта па падтрымцы культуры і мастацтва, так і прыватных – напрыклад, БПС-Сбербанка). Многія іншыя беларускія ўстановы таксама дасягнулі значных поспехаў у справе вяртання кніжных помнікаў на радзіму. Сярод найбольш актыўных – Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага, Музей гісторыі Магілёва, Нацыянальны гісторыка-культурны музей-запаведнік “Нясвіж”, Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь, Музей “Замкавы комплекс “Мір”.

Актыўнасць апошніх гадоў дазваляе выказаць надзею нават на магчымасць вяртання выданняў Францыска Скарыны. Нягледзячы на ўнікальнасць гэтых выданняў і выключную рэдкасць з’яўлення іх у продажы, магчымасць іх набыцця ў прыватных уладальнікаў існуе і сёння актыўна адпрацоўваецца. Прынамсі, магчымыя для куплі выданні сёння вядомы беларускім спецыялістам. Паказальным тут можа быць прыклад дзейнасці нашых папярэднікаў: у 1925 г. падчас святкавання 400-годдзя беларускага кнігадрукавання маладая БССР здолела знайсці магчымасць для набыцця дзесяці выданняў Францыска Скарыны – тых самых, што дагэтуль зберагаюцца ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

У той жа час, рэальнае вяртанне першадрукаў Ф. Скарыны і яго паслядоўнікаў магчыма ў вельмі абмежаваным маштабе. У такой сітуацыі неабходна ажыццяўленне альтэрнатыўных мерапрыемстваў па вяртанні нашай кніжнай спадчыны ў навуковы і грамадскі ўжытак беларусаў і іх еўрапейскіх суседзяў. Адным з такіх шляхоў уяўляецца часовае вяртанне арыгінальных выданняў у Беларусь падчас кніжных выстаў і іншых мерапрыемстваў. Такую практыку ўпершыню распачала Нацыянальная бібліятэка Беларусі ў 2012 г. выставай адзінаццаці пражскіх выданняў Бібліі Ф. Скарыны са збораў бібліятэкі Верхнялужыцкага навуковага таварыства (Герліц, Германія). Падобныя выставы з замежных збораў запланаваны на бліжэйшыя гады.

Яшчэ адным альтэрнатыўным кірункам вяртання спадчыны пачынальнікаў беларускага кнігадрукавання з’яўляецца віртуальная яе рэканструкцыя і прадастаўленне шырокай аўдыторыі доступу да яе праз выкарыстанне сучасных інфармацыйных тэхналогій. Работа ў гэтым напрамку была распачата ўжо даволі даўно і прывяла да заўважных дасягненняў. Сёння праводзяцца работы па выяўленню, вывучэнню, правядзенню навуковай экспертызы і стварэнні навуковага апісання выданняў з замежных збораў, іх алічбавка, стварэнне матэрыяльна-тэхнічнай базы. Калі казаць пра спадчыну беларускага першадрукара, то дзкуючы ўзаемадзейню Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі са сваімі замежнымі партнёрамі ўжо атрыманы лічбавыя копіі некалькіх дзясяткаў яго выданняў. Падобную працу неабходна больш інтэнсіўна праводзіць і ў дачыненні іншых беларускіх рэдкіх і старадрукаваных выданняў, якія, на жаль, адсутнічаюць у дзяржаўных зборах нашай краіны.

У якасці альтэрнатыўнага шляху вяртання кніжнай спадчыны можа быць разгледжана факсімільнае ўзнаўленне найбольш каштоўных помнікаў. Што і казаць, калі нават спадчына Францыска Скарыны дагэтуль не перавыдадзена ў поўным аб’ёме. Такое ўзнаўленне павінна быць выканана на найвышэйшым паліграфічным узроўні ў адпаведнасць з актуальнымі магчымасцямі нацыянальнага і сусветнага кнігавыдання.

За апошнія гады ў Беларусі рэалізаваны цэлы шэраг падобных выдавецкіх праектаў. Пабачылі свет у выглядзе факсімільнага ўзнаўлення Слуцкае Евангелле XVI ст. (2009), Віленскі “Буквар” 1767 г. (2012), Полацкае Евангелле канца XII – пачатку XIII ст. (2012), Баркалабаўскі летапіс XVII ст. (2013), “Посах кіравання” Сімяона Полацкага 1667 г. (2013), Тураўскае Евангелле XI ст. (2014) і інш. Многія з названых праектаў набылі агульнанацыянальны маштаб. Іх вынікі ў межах шматлікіх мерапрыемстваў ва ўсіх рэгіёнах Беларусі былі бясплатна перададзены ва ўстановы культуры, навукі і адукацыі не толькі нашай краіны, але і замежка.

Праект па факсімільным узнаўленні кніжнай спадчыны Францыска Скарыны быў нядаўна ініцыяваны Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі і Банкам БелВЭБ. Сёння ён знаходзіцца ў стадыі рэалізацыі і многія бібліятэкі, музеі, навуковыя і навучальныя ўстановы Беларусі і замежных краін ужо атрымалі першыя тамы поўнага факсімільнага выдання кніжнай спадчыны першадрукара [5].

Комплексная праграма мерапрыемстваў павінна таксама ўключаць шматлікія іншыя выставачныя, асветніцкія, навуковыя, віртуальныя, выдавецкія і іншыя мерапрыемствы, а таксама конкурсы, спаборніцтвы, гульні і віктарыны. Адпаведныя прапановы распрацаваны Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі і праходзяць абмеркаванне ў прафесійных колах беларускіх бібліятэкараў. Яны прадугледжваюць правядзенне юбілейных мерапрыемстваў на працягу бліжэйшых дзесяці гадоў – ад сённяшняга 2015 г. года, калі мы святкуем 525-годдзе Скарыны, да 2025 г., калі будзе адзначацца 500-годдзе завяршэння друкарскай

дзейнасці Ф. Скарыны. Аднак асноўная дата, на якую зроблены акцэнт Праграмы мерапрыемстваў, – безумоўна, 2017 г.

Прапановы маюць характар рэкамендацыі, патрабуюць удзелу бібліятэчнай супольнасці ў дапрацоўках і дапаўненнях і жадання прыняць удзел у іх рэалізацыі. Бясспрэчна, што рэалізацыя названых мерапрыемстваў магчымая толькі пры цесным супрацоўніцтве супрацоўнікаў бібліятэк, музеяў, архіваў, навуковых і навучальных устаноў, а таксама іх замежных партнёраў. Зразумелым з’яўляецца і тое, што рэалізацыя праграмы мерапрыемстваў магчымая толькі пры паўнацэннай падтрымцы гэтых ініцыятыў з боку органаў дзяржаўнага кіравання. На такую падтрымку, безумоўна, можна спадзявацца, паколькі запланаваны комплекс мерапрыемстваў дазволіць прадставіць Рэспубліку Беларусь як краіну з багатай культурнай спадчынай, даўнімі традыцыямі кніжнай культуры, цесна знітанай з культурамі славянскіх і іншых еўрапейскіх краін. А ўстановы культуры, навукі і адукацыі ў гэтым кантэксце здолеюць пераканаўча давесці сваю выключную ролю ў развіцці сучаснага беларускага грамадства.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. **Біблія** : факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Францыскам Скарынаю ў 1517–1519 гг. : у 3 т. / [адказны рэдактар С. В. Кузьмін]. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1990–1991. – 3 т.

2. **Гравіюры Францыска Скарыны = Гравіюры Францыска Скорины = Francisk Scorina's egravings** : альбом / аўт. тэксту і склад. Л. Ц. Баразна ; навук. рэд. А. І. Жураўскі, П. В. Масленікаў, Г. В. Штыхаў ; прадм. В. Ф. Шматава. – Мінск: Беларусь, 1990. – 190 с.

3. **Дварчанін, І.** Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве / Ігнат Дварчанін ; пер. з чэш. мовы Т. Кароткай. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – 185, [2] с.

4. **Кніжная культура Беларусі**: Да 500-годдзя з дня нараджэння Ф. Скарыны : зб. навук. прац / Акад. навук БССР, Цэнтр. навук. б-ка імя Якуба Коласа ; [рэдкал.: Г. Я. Галенчанка і інш.]. – Мінск, 1991. – 220, [3] с.

5. **Кніжная спадчына Францыска Скарыны = Книжное наследие Францыска Скорины = Book heritage of Francysk Skaryna** : [да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання] / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; [адказны рэдактар А. А. Суша]. – Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2013.

6. **Конан, У. М.** Боская і людская мудрасць: Францішак Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд / Уладзімір Конан. – Мінск : Рэдакцыя газеты “Голас Радзімы”, 1990. – 64 с.

7. **Ластоўскі, В.** Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі = Qudu knygos istorija: Спроба паясніц кніганісе ад канца Х да пач. XIX ст. / апрац. В. Ластоўскі; [вкл. выканаў М. Дабужынскі; выд. коштам Бел. цэнтра ў Літве]. – Коўна: Адціснута ў друк. Ф. Сакалоўскага і Лана, 1926. – VIII, 776 с.

8. **Ластоўскі, В.** Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі / Вацлаў Ластоўскі ; [прадмова А. Сушы]. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2012. – 29, VIII, 776, [1] с.

9. **Мова** выданняў Францыска Скарыны / А. М. Булыка, А. І. Жураўскі, У. М. Свяжынскі ; АН БССР. Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 252, [1] с.

10. **Піотуховіч, М.** Францішак Скарына і яго літаратурная дзейнасць / М. Піотуховіч // Чатырохсотлецце беларускага друку = Quadringentennium typorum alboruthenicorum: 1525–1925 : зборнік / Інстытут беларускай культуры. – У Менску, 1926. – С. 170.

11. **Скарына і яго эпоха** / [В. А. Чамярыцкі і інш.] ; Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 479, [2] с., [23] л.

12. **Скарынаўскія** чытанні : тэзісы дакладаў і паведамленняў / [рэдкалегія: У. І. Анічэнка (галоўны рэдактар) і інш.]. – Гомель, 1990. – 69 с.

13. **Францыск** Скарына і яго час : энцыклапедычны даведнік / [рэдкалегія: І. П. Шамякін (галоўны рэдактар) і інш.] ; Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. – Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1988. – 607, [1] с.

14. **Францыск** Скарына: жыццё і дзейнасць : паказальнік літаратуры / Акадэмія навук Беларускай ССР, Інстытут літаратуры імя Я. Купалы АН БССР, Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа АН БССР, Кніжная палата СССР ; [складальнікі: Я. Л. Неміроўскі, Л. А. Осіпчык ; рэдактар А. І. Мальдзіс]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 267, [2] с.

15. **Чамярыцкі, В. А.** Беларускі тытан эпохі адраджэння : да 500-годдзя з часу нараджэння Францыска Скарыны / В. А. Чамярыцкі ; Праўленне тав-ва “Веды” Беларус. ССР. – Мінск, 1990. – 24 с.

16. **Чатырохсотлецце** беларускага друку = Quadringentennium typorum alboruthenicorum: 1525–1925 : зборнік / Інстытут беларускай культуры ; [адказны рэдактар Аркадзь Смоліч; вокладка, застаўка, канцоўка і загаловныя літары па рысунках Марыі Лебедзевай і Міхала Эндэ]. – У Менску: коштам Інстытуту беларускай культуры, 1926. – [8], 353, [7] с.

17. **Five centuries of Scoriniana, XVI–XX = Пяць стагоддзяў Скарыніны, XVI–XX** / Compl. and ed. : Vitaut Tumash. – New York : Byelorussian Inst. of Arts and Sciences, 1989. – 283 p.